

ห้องเรียนธรรมชาติ

โครงการฟื้นฟูป่า
เพื่อการเรียนรู้เชิงนิเวศ
สวนศรีนครเขื่อนขันธ์

“...สมควรสงวนพื้นที่แห่งนี้ไว้สำหรับ
เป็นพื้นที่สีเขียวและเป็นปอดของ กทม.
เนื่องจากลมมรสุมจากอ่าวไทยจะพัดเอา
อากาศบริสุทธิ์ที่ผลิตจากพื้นที่แห่งนี้
เข้าฟอกอากาศเสียในกรุงเทพฯ
เป็นเวลากว่าปีละ 9 เดือน...”

แนวพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
เมื่อทรงประทับเสด็จลี้ภัยพระที่นั่ง
ผ่านคุ้มบางกระเจ้า ในช่วงปี 2525 - 2530

อ้างอิงจากหนังสือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สมดุลสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (หน้า 103)
จัดพิมพ์โดย สำนักงาน กปร.

[HTTP://E-LIBRARY.RDPB.GO.TH/BOOK_SEARCH_LOGINSHOW.PHP?BOOK_CODE=9481](http://e-library.rdpb.go.th/book_search_loginshow.php?book_code=9481)

ความเป็นมา

บางกะเจ้า เป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานครมากที่สุด และยังอยู่ใกล้แหล่งอุตสาหกรรมทางราชการจึงมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ให้พื้นที่บางกะเจ้าเอื้อประโยชน์โดยการเป็น **"ปอด"** เพื่อฟอกอากาศให้กรุงเทพฯ และสมุทรปราการ คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติโครงการสวนกลางมหานคร เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 โดยมอบหมายให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการสร้างสวนสาธารณะและสวนพฤกษชาติ บนเนื้อที่ 148 ไร่ ในคู้บางกะเจ้า ซึ่งปัจจุบัน ศูนย์จัดการพื้นที่สีเขียวเชิงนิเวศนครเขื่อนขันธ์แห่งนี้อยู่ในความดูแลของสำนักโครงการพระราชดำริและกิจการพิเศษ กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

“โครงการฟื้นฟูป่าเพื่อการเรียนรู้เชิงนิเวศ สวนศรีนครเขื่อนขันธ์”

ปี พ.ศ. 2556 กรมป่าไม้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และบริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) หรือ ปตท.สผ. ได้ดำเนินโครงการฟื้นฟูป่าเพื่อการเรียนรู้เชิงนิเวศสวนศรีนครเขื่อนขันธ์ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ภายใต้แนวคิด **“ห้องเรียนธรรมชาติสวนศรีนครเขื่อนขันธ์”**

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมพื้นที่ได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน และสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เห็นคุณค่าพื้นที่สีเขียวของคิงบางกะเจ้าอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์พื้นที่แห่งนี้ โดยทั้ง 3 หน่วยงานได้ร่วมกันปรับปรุงบริเวณสวนศรีนครเขื่อนขันธ์ ประกอบด้วย การฟื้นฟูป่าเชิงนิเวศบนเนื้อที่ 40 ไร่ พัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติโดยจักรยาน และเส้นทางศึกษาธรรมชาติสำหรับผู้สูงอายุและผู้ใช้รถเข็นโดยยึดหลัก **“อารยสถาปัตยกรรม”** พัฒนาป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ นิทรรศการกลางแจ้งจุดให้บริการการเรียนรู้ แผ่นพับและสื่อเผยแพร่อื่นๆ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้สวนศรีนครเขื่อนขันธ์กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทางนิเวศวิทยา และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชนโดยทั่วไป

แผนการดำเนินงาน 8 ปี (2556 - 2563)

2563

“รักษาความสมบูรณ์ของแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและ
การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน”

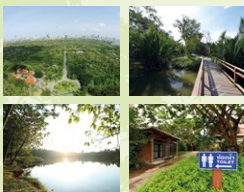
- ติดตามการเติบโตสวนพฤกษชาติ 40 ไร่
และประเมินคุณค่าเชิงนิเวศ
- ปรับปรุงอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และสร้างจิตสำนึก
ในการอนุรักษ์ห้องเรียนธรรมชาติ

ระยะที่ 2
2559 - 2563

2559

2558

ส่งมอบพื้นที่ฟื้นฟู
ป่าเชิงนิเวศ 40 ไร่
และเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
ป้ายสื่อความหมาย
และสิ่งอำนวยความสะดวก
ภายในสวนสาธารณะ

- ปลูกและฟื้นฟูป่าเชิงนิเวศ 40 ไร่
- ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
ป้ายสื่อความหมาย และปรับปรุง
สิ่งอำนวยความสะดวก
ในสวนสาธารณะ
- จัดทำแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์
และพัฒนาพื้นที่สีเขียวข้างบางกระเจ้า
สู่ความยั่งยืน

2557

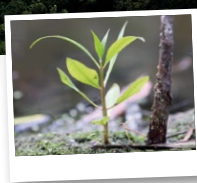
ลงนามบันทึกข้อตกลง
ว่าด้วยความร่วมมือ
ระหว่าง ปตท.สผ. กรมป่าไม้
และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

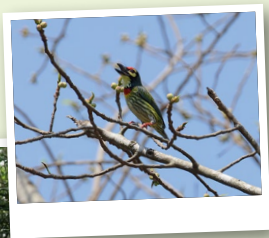
2556

ระยะที่ 1
2556 - 2558
ดำเนินการแล้วเสร็จ

ธรรมชาติหลากหลายในสวนศรีฯ

สวนศรีนครเขื่อนขันธ์ หรือที่ชุมชนบางกะเจ้าเรียกกันว่า **สวนกลาง** นั้น เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ พบทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์มากกว่า 100 ชนิด เป็นแหล่งรวมของทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพ นอกจากนี้ยังพบสัตว์เลื้อยคาน และปลาหลากหลายชนิด แสดงให้เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม เป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำรังวางไข่ และแหล่งหลบภัยตามธรรมชาติของสัตว์หลายๆ ชนิดนั่นเอง

เรียนรู้การฟื้นฟูป่าเชิงนิเวศ

พื้นที่สวนศรีนครเขื่อนขันธ์ บริเวณพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ การฟื้นฟูป่าเชิงนิเวศ เนื้อที่ 40 ไร่ เดิมเคยเป็นที่อาศัยของชุมชน มีการทำเกษตรแบบยกร่องสวน ต่อมาสวนผลไม้บนคันคูร่องสวน ถูกแทนที่ด้วยไม้โตเร็ว วัชพืชและไม้ต่างถิ่นที่ถูกพัดพามากับ กระแสน้ำ ด้วยลักษณะพิเศษเฉพาะนี้ แนวทางการปลูกป่าเพื่อ ฟื้นฟูระบบนิเวศให้กลับมามีความสมบูรณ์ แต่ยังคงคงไว้ซึ่ง การเป็นสวนหลังบ้านของชุมชน จึงจำเป็นที่จะต้องมามีวิธีการฟื้นฟูป่า ที่แตกต่างออกไปจากวิธีการฟื้นฟูป่าแบบปกติ

การปลูกฟื้นฟูต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศดั้งเดิม รวมถึงต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของ ชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นฟื้นฟูให้ระบบนิเวศดั้งเดิมของพื้นที่กลับคืนมา ทั้งในแง่ของโครงสร้างของป่า ผลผลิต และความหลากหลายทาง ชีวภาพของพื้นที่ ในพื้นที่ศึกษาเรียนรู้การฟื้นฟูป่าเชิงนิเวศได้จำลอง ระบบนิเวศดั้งเดิมของคู้บางกะเจ้ามาไว้ที่นี่ ประกอบด้วย ป่า 3 ชนิด คือ

ป่าบึงขุ่มน้ำ มีการปลูกพันธุ์ 26 ชนิด
ได้แก่ ลำดวน หว่า กันเกรา ยางนา พะยอม
ซึ่งจะเป็นต้นไม้ที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี
ในระบบนิเวศที่มีน้ำท่วมขัง

ป่าดิบลุ่มน้ำ มีการปลูกพันธุ์ 15 ชนิด
ได้แก่ ยางนา ตะเคียนทอง พะยอม ลำดวน
มะเกลือ หว่า กันเกรา มะม่วง แคนา
จันทน์หอม จำปา มะพลับ อบเชย ในอนาคต
พื้นที่นี้จะเป็นป่าที่มีไม้โครงสร้างขนาดใหญ่

ป่าชายเลน มีการปลูกพันธุ์ 13 ชนิด
ได้แก่ ลำพู โกงกาง ไม้ถั่ว ตะบูน ปอ
ทะเล โพทะเล จิกทะเล และหยีทะเล
ซึ่งเมื่อเติบโตเต็มที่แล้วจะเป็นตัวแทนของ
ระบบนิเวศป่าชายเลนได้เป็นอย่างดี

กิจกรรมในห้องเรียนธรรมชาติ

“สวนศรีนครเขื่อนขันธ์” สวนสาธารณะขนาดใหญ่
ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด เป็นที่อยู่ของสัตว์มากมาย
ไม่ว่าจะเป็น นก ผีเสื้อ กระจง ค้างคาว ฯลฯ เหมาะแก่การ
ทำกิจกรรมศึกษาธรรมชาติและกิจกรรมเชิงสุขภาพซึ่งจะได้รับ
ประโยชน์อย่างเต็มที่จากปอดกลางเมืองแห่งนี้

เส้นทางศึกษารวมชาติในสวนสาธารณะ และสวนพฤกษชาติศรีนครเขื่อนขันธ์

- จุดบริการท่องเที่ยวเรียนรู้ธรรมชาติ
- เส้นทางศึกษาธรรมชาติโดยจักรยาน
ระยะทาง 2.2 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 45 นาที
- เส้นทางศึกษาธรรมชาติสำหรับผู้ใช้รถเข็นและผู้สูงอายุ
ระยะทาง 500 เมตร ใช้เวลาประมาณ 30 นาที
- ⋯ พื้นที่ปลูกฟื้นฟูป่าเชิงนิเวศ 40 ไร่

เส้นทางจักรยานเรียนรู้ป่า 3 ยุค

“ป่า 3 ยุค” คือ ชื่อของเส้นทางจักรยานศึกษาธรรมชาติที่จะนำเข้าสู่ความร่มรื่นสวยงามของพืชพรรณไม้ที่มีร่องรอยของป่าในอดีต วิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกับป่าของชุมชนบางกะเจ้าในปัจจุบัน และกระบวนการฟื้นฟูป่าเพื่อให้เป็นป่าสวนเชิงนิเวศในอนาคต เส้นทางนี้มีระยะทางประมาณ 2.2 กิโลเมตร เป็นทางลาดยางและทางดินบดอัด ใช้เวลาประมาณ 45 นาที

จุดน่าสนใจในเส้นทาง

1) **ตงจาก** : ต้นจาก เป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศน้ำกร่อย ซึ่งเกิดขึ้นบริเวณรอยต่อระหว่างแม่น้ำกับทะเล ที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้น-น้ำลง

คนสมัยโบราณจะปลูกต้นจากเป็นแนวกันลมและเป็นหลักฐานในการจับจองที่ดิน ใบสามารถใช้มวนบุหรี่ ห่อขนมจาก และเย็บใบจากแก่เป็นตับเพื่อใช้มุงหลังคา ส่วนผลรับประทานได้

2) **วิถีชีวิตริมบึง** : บึงน้ำกร่อยแห่งนี้ น้ำท่วมขังตลอดเวลา พืชบกและพืชน้ำ จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทั้งความเค็มและระดับของน้ำ นอกจากนี้

ยังเป็นบ้านและแหล่งอาศัยของสัตว์นานาชนิด

3) **นก** : สูดยอด
พนักงานบำรุงป่า
สวนศรีนครเขื่อนขันธ์
มีนกเกือบ 100 ชนิด
คิดเป็น 1 ใน 10 ของ
นกที่พบในเมืองไทย
มีทั้งนกประจำถิ่น และ
นกอพยพ นกทำให้
ระบบนิเวศมีความ

สมบูรณ์ ทั้งกำจัดแมลงศัตรูพืช และช่วยกระจายลูกไม้ผ่านทาง
มูลนกที่ขับถ่ายออกมา

4) **ลำพู** : บ้านหึ่งห้อย
ลำพูชอบขึ้นบนดิน
เลนอ่อน มีรากชี้ขึ้น
เหนือพื้นดิน เรียกว่า
“รากอากาศ” ว่ากันว่า
หึ่งห้อยชอบเกาะต้นลำพู
เพราะดินเลนบริเวณราก
ต้นลำพูมีหอยสีแดงซึ่ง
เป็นอาหารของตัวอ่อน
หึ่งห้อย นอกจากนี้ลักษณะเรือนยอดที่สูงโปร่งทำให้แสงไฟที่กัน
ของหึ่งห้อยเพศผู้มองเห็นได้ไกล ช่วยส่งสัญญาณให้ตัวเมีย
เข้ามาผสมพันธุ์ ในพื้นที่นี้พบ หึ่งห้อยบก ซึ่งเป็นชนิดที่หายาก
ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล

เส้นทางรถเข็นชมธรรมชาติ

เส้นทางนี้ได้พัฒนาโดยยึดหลัก **“อารยสถาปัตย์”** เพื่อผู้สูงอายุและผู้ใช้รถเข็น ท่านจะได้สัมผัสความรื่นรมย์ในสวนเรียนรู้คุณค่าของสรรพสิ่งในธรรมชาติ ทั้งพืช สัตว์ นก และปลาที่มีรูปร่างสวยงามหลากหลายชนิด มีระยะทางประมาณ 500 เมตร ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

จุดที่น่าสนใจในเส้นทาง

1) **นนทรี** : สมุนไพร ดอกเหลือง เป็นไม้พุ่มต้นเหมาะสมควรกับพื้นที่บริเวณนี้ ออกดอกในฤดูแล้ง มีสีเหลืองอร่าม เป็นทิวตามเส้นทาง เปลือกใช้ทำสี

ย้อมผ้า อวน แห และเป็นสมุนไพรรักษาโรคท้องร่วง

2) **เต่าร้าง** : ทลายสุดท้ายสิ้นชีวิต เป็นปาล์มอายุสั้น เมื่อออกผลจนมาถึงโคนต้นก็จะตายไปตามธรรมชาติ ทั้งต้นมียางเป็นพิษ และผลมีขนละเอียด จะรู้สึกคันเมื่อสัมผัส หากรับประทาน

จะเป็นอันตรายต่อระบบย่อยอาหาร

3) ไทรย่อยใบหู :

สุดยอดรากค้ำยัน พบได้ทั่วไปตามริมน้ำ และคลองน้ำกร่อย เป็นไม้เนื้ออ่อน โตเร็ว เป็นพืชที่ พัฒนารากอากาศ สามารถแตกออก จากใต้กิ่ง โดยเติบโต

จากรากเล็กๆ เท่าเข็มเย็บผ้า กลายเป็นรากค้ำยันที่แข็งแรงแทง ลงสู่พื้นดิน ทำหน้าที่เป็นเสาค้ำยัน รองรับน้ำหนักของกิ่งก้าน และเรือนยอดขนาดใหญ่ ผลของไทรเป็นอาหารโปรดของนก จึงทำให้เป็นจุดรวมของนกหลากหลายชนิด

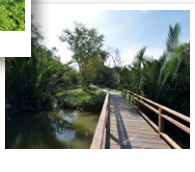

4) บึงน้ำ : ฝืนน้ำนิ่งสงบ ใต้ท้องน้ำคึกคัก บึงน้ำนี้ มีสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กจิ๋ว เรียกว่า “แพลงก์ตอน” จำนวนมหาศาล ซึ่งเป็น แหล่งอาหารสำคัญของ สัตว์น้ำต่างๆ โดยมี ลำดับขั้นตอนการกิน เป็นวงจรของห่วงโซ่อาหาร

5) ดงปลาสวยงาม : ธรรมชาติออกแบบรูปร่างปลาไว้ หลากหลายสวยงาม สอดคล้องกับพฤติกรรมและถิ่นอาศัย เช่น รูปร่างคล้ายลูกศร ธิบับัน กระสวย มนกลม แบนข้าง หรือ จันท์เสี้ยว ในบึงน้ำนี้มีตัวอย่างให้เห็นหลายรูปร่าง เช่น ปลาตะเพียน ปลาเสือพ่นน้ำ ปลานวลจันทร์ ปลาหมอเทศ เป็นต้น

สิ่งอำนวยความสะดวก

ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวจำนวนกว่า 140,000 คน ที่เข้ามาใช้บริการสวนศรีนครเขื่อนขันธ์ ด้วยตระหนักถึงการอำนวยความสะดวกตามหลักสากลแก่ผู้มาเยือนทุกเพศ ทุกวัย ไม่ว่าจะเป็น เด็ก วัยรุ่น ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการ จึงได้ออกแบบสิ่งแวดล้อมและสร้างสถานที่ให้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์สำหรับทุกคนในสังคม (friendly design)

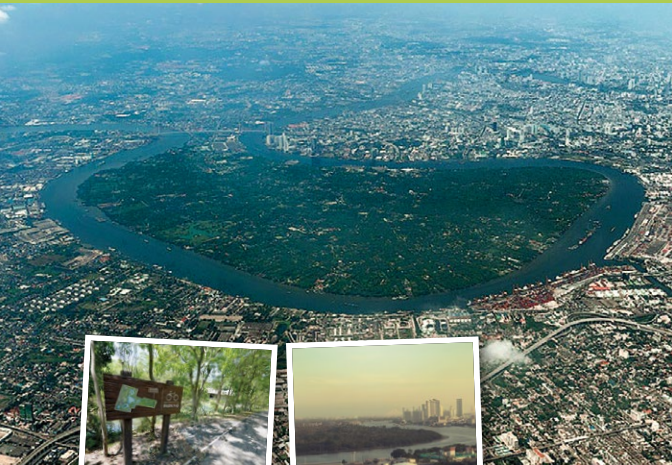
พื้นที่นันทนาการ

สวนศรีนครเขื่อนขันธ์ เปิดให้บริการทุกวัน
ตั้งแต่เวลา 05.00 - 19.00 น.

คังบางกะเจ้า

ตั้งอยู่ในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ครอบคลุมพื้นที่ 6 ตำบล ได้แก่ บางน้ำผึ้ง บางยอ บางกระสอบ บางกะเจ้า บางกอบัว และทรงคนอง ด้วยลักษณะเป็นเกาะล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา มองดูคล้ายใบไม้หรือ “กระเพาะหมู” และเนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้บริเวณปากแม่น้ำ ไม่ไกลจากอ่าวไทย จึงมีธาตุอาหารจากบกมาสะสมอยู่จำนวนมาก ทำให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่อุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง

จากการสำรวจพบว่าในคังบางกะเจ้า มีสิ่งมีชีวิตทั้งหมด 637 ชนิด ซึ่งรวมถึงชนิดพันธุ์หายากและบางชนิดคาดว่าเป็นชนิดใหม่ของโลกด้วย เช่น กุ้งเต้นสีชมพู สกุล *Allochestes* พบเป็นแห่งแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และหิ่งห้อยในกลุ่มน้ำกร่อย กลุ่มน้ำจืด และกลุ่มบนบก ซึ่งบางชนิดหายากในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล

ปอดของคนเมือง

ในปี พ.ศ. 2549 นิตยสารไทม์เอเชีย (Time Asia) ฉบับ Best of Asia ยกย่องให้บางกะเจ้าเป็นปอดกลางเมืองที่ดีที่สุดในเอเชีย (The Best Urban Oasis) จากงานศึกษาวิจัยขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) และคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2554 ระบุว่าพื้นที่สีเขียวของบางกะเจ้าช่วยดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้เฉลี่ยปีละประมาณ 6,000 ตัน คาร์บอนไดออกไซด์ และผลิตออกซิเจนได้ถึง 6 ล้านตันต่อวัน

ย้อนประวัติศาสตร์

ในอดีต เมืองพระประแดงถือเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลที่สำคัญของสยามในปี พ.ศ. 2358 สมัยรัชกาลที่ 2 ทรงทำพิธีฝังหลักเมืองและพระราชทานนามใหม่ให้เมืองพระประแดง ว่า **เมืองนครเขื่อนขันธ์**

เมื่อปี พ.ศ. 2540 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อพื้นที่บริเวณนี้ว่า **"ศรีนครเขื่อนขันธ์"**

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คู้บางกะเจ้า สวนศรีนครเขื่อนขันธ์

สภาพทั่วไปของพื้นที่

- สภาพแวดล้อมที่เขียวชอุ่มและบริสุทธิ์
- การใช้ชีวิตแบบชนบท การทำฟาร์มเห็ด ฟาร์มกบ และน้ำตาลมะพร้าว
- สัตว์ป่า
- เป็นมิตรกับจักรยาน

การเดินทางและที่พัก

- ท่าเรือข้ามฟาก
- จุดเช่าจักรยาน
- จุดเช่าเรือ
- วัดสำคัญ
- ที่พักแบบสัมผัสวัฒนธรรมชนบท

เพื่อการชมธรรมชาติได้อย่างสนุกสนาน
ควรมีกลองถ่ายรูป หรือลองส่องทางไกล และสมุดบันทึก

บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน)

เลขที่ 555/1 ศูนย์เอนเนอร์ยีคอมเพล็กซ์

อาคาร A ชั้น 6 และ ชั้น 19-36 ถนนวิภาวดีรังสิต

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 ประเทศไทย

โทรศัพท์: 66 (0) 2537-4000

แฟกซ์: 66 (0) 2537-4444

www.pttep.com

<http://www.facebook.com/ptteple>